

POKRAJINA – SESTAVINA SPORAZUMEVANJA? (PRILOŽNOST ZA UČINKOVITEJŠE REGIONALNO NAČRTOVANJE)

Izr. prof. dr. Marjan Ravbar, znanstveni svetnik v pokoju

JEL: R580

UDK 711.4

Povzetek

V sodobni paradigmi regionalnega razvoja potekata dva nasprotujoča si procesa: »globalizacija« kot odraz mednarodne prepletenosti gospodarskih in političnih tokov nasproti »drobnim« lokalnim in/ali regionalnim političnim interesom, katerih cilji temeljijo na uravnoveženem razvoju, lokalnih ekonomijah, uravnoveženem krogotoku produkcije in surovin ter povezanosti gospodarstva in urbaniziranih okolij v enotno mrežo središč. Nesporno je, da je globalizacija tako za gospodarstvo kot za politični razvoj nepovraten proces, ki se dotika celokupnega družbenega življenja, nanj vpliva in ga tudi preobraža. Tudi različne sodobne zamisli pospeševanja regionalnega razvoja so odsev globalizacije, in prav zato je razvojna skladnost na preizkusu. Ob tem se postavlja temeljno vprašanje: Ali je v obdobju globalizacije sploh še mogoče uspešno razvijanje metodologij in dejavnosti pospeševanja regionalnega razvoja oziroma kakšne možnosti prenosa imajo prihodnji koncepti regionalne razvojne politike?

Sodobne metode pospeševanja so povezane ali z iskanjem endogenih faktorjev in/ali s spodbujanjem ustvarjalnega okolja oz. z oblikovanjem t. i. »učočih se regij«, ki jih spremljajo tudi nove pojmovne interpretacije, kot so npr. regionalni menedžment, regionalni (urbani) marketing, procesna moderacija, komunikacijsko in mediacijsko načrtovanje, kooperativno razvojno pospeševanje ipd., ki odpirajo popolnoma nov spekter načrtovalskih postopkov, tako na teoretski kot tudi empirični ravni. In prav na tem torišču se odpirajo odlične možnosti povezovanja med prostorskim načrtovanjem in regionalnim razvojem. Regionalni menedžment kot vmesna – intermediarna – stopnja igra v participativnih procesih ključno – posredniško – vlogo med regionalnim načrtovanjem, (podjetniškim) menedžmentom in pospeševanjem regionalnega razvoja.

Ključne besede: prostorsko načrtovanje, regionalno načrtovanje, razvojno načrtovanje, sporazumevanje z javnostjo

Abstract

The modern paradigm of regional development involves two opposing and ongoing processes: the first is "globalization", which reflects the international complexity of economic and political streams; and the second is "petty" local and/or regional political interests which are founded on sustainable development, local economies, balanced production flows and the integration of the economy and urban spaces into a unified network of settlements. There can be no doubt that globalization is an irreversible economic and political process and that it has connected, transformed and influenced our social lives. The various modern ideas for promoting regional development are, in fact, simply a reflection of the globalization process. Therefore, the key question to be answered is whether we can develop strong methodologies and regional planning activities in this "era of globalization" and whether it is possible for concepts from different development policies to be implemented.

Modern methods of accelerating development are associated with the search for endogenous factors and/or the stimulation of a creative environment, i.e. through the creation of so called "learning regions" which are linked with new concepts and interpretations such as: regional management, regional (urban) marketing, process moderation, communication and mediation planning, cooperative developmental promotion, etc. These concepts are broadening in scope and opening up new horizons regarding the theoretical and practical aspects of planning procedures. This also represents an excellent opportunity to connect spatial planning with regional development. As an intermediate stage, regional management plays a key role not only in participatory processes but also in terms of spatial/regional planning, (entrepreneur) management and the promotion of regional development.

Key words: spatial planning, regional planning, development planning, social development, communication in spatial planning

1. UVOD

Poglavitna naloga regionalnega načrtovanja je v spretnem in uravnoteženem usklajevanju med lokalnimi, regionalnimi in državnimi interesi. V pokrajini (državi) želi ustvariti funkcionalno, gospodarno, humano in estetsko okolje, v katerem bodo ljudje imeli primerne pogoje za bivanje, delo in rekreacijo. Pri tem je treba preudarno pretehtati načela trajnostnega razvoja in v slovenskih razmerah zelo raznovrstne prostorske vzorce, ki se mozaično prepletajo med širjenjem urban(ističnih) nalog in območij z razvojnimi težavami. Uveljavitev je vzročno povezana med skupnimi cilji, s sektorskim usklajevanjem, zahtevami gospodarskih akterjev in individualnimi potrebami ljudi. Naloga regionalne politike kot presečišča ekonomske, socialne in prostorske politike je hkrati tudi pomagati gospodarsko bolj zaostalim delom države pri zagotavljanju enakomernejših življenjskih pogojev. Prenaša sprejete cilje družbenoekonomske politike na strokovno tehnično področje in tako sodeluje pri prostorski organizaciji družbene skupnosti. Regionalna politika tvori okvir prizadevanjem za tržno gospodarsko učinkovitost, socialno pravičnost in ekološko sprejemljivost razvoja.

Klasične raziskave v regionalnem razvoju, ki so doslej prikazovale gospodarsko razvitost in njeno sestavo, infrastrukturno opremljenost, ponudbo delovnih mest ipd., izgubljajo pomen. V sodobnosti razvojne dejavnike nadomeščajo novi vidiki. Zlasti pomembne so visoko produktivne dejavnosti (angl. *venture capital*), ki jih spremljajo spremenjene naložbene dejavnosti, le-te pa prav tako spremenjene zahteve na trgu delovne sile (zlasti ustvarjalnosti).

V sodobni družbi potekata dva nasprotujoča si procesa: »globalizacija« kot odraz mednarodne prepletenosti gospodarskih in političnih tokov nasproti »drobnim« lokalnim in/ali regionalnim političnim interesom, katerih cilji temeljijo na paradigmi uravnoteženega razvoja, lokalnih – endogenih – ekonomijah (uravnoteženem krogotoku produkcije in surovin) ter povezanosti gospodarstva v enotno mrežo središč. Nesporno je, da je globalizacija nepovraten proces, ki se dotika celokupnega družbenega življenja, nanj vpliva in ga tudi preobraža. V zakulisju povečanega pretoka izmenjave znanja in tehnologij, internacionalizacije finančnih trgov, oblikovanja transnacionalnih podjetniških mrež (angl. *global players*) itd. se v zadnjih letih temeljito spreminjajo tudi možnosti in načini ukrepanja na ravni regionalnih akterjev. Globalizacija je v domala vseh državah povezana s konkurenčnostjo – tekmovalnostjo ter hkrati pomeni korenite spremembe, ki jih spremljajo novi izzivi, priložnosti in tudi nevarnosti pri pospeševanju regionalnega razvoja. Konkurenčnost oz. gospodarska privlačnost je odvisna od vrste dejavnikov. Mnogi vzroki leže izven samih regionalnih in lokalnih okvirov. Prav zato so različne sodobne zamisli pospeševanja regionalnega razvoja odsev globalizacije in prav zato

je razvojna skladnost na preizkusu. Ob tem se postavlja temeljno vprašanje: Ali je v obdobju globalizacije sploh še mogoče uspešno razvijanje metodologij in dejavnosti pospeševanja regionalnega razvoja oziroma kakšne možnosti imajo koncepti razvojne politike v konkretni pokrajini? Kakšne zahteve regionalnemu načrtovanju postavlja družbeni razvoj?

2. REGIONALNO NAČRTOVANJE – KVADRATURA KROGA?

Slovenska praksa usmerjanja razvoja temelji na dveh medsebojno enakovrednih institucionaliziranih zakonskih podlagah: Zakonu o urejanju prostora (2002 in/oz. 2007) in Zakonu o skladnem regionalnem razvoju (2005) ter vrsti (med sabo bolj ali manj neusklajenih) sektorskih razvojnih programov, kar je svojevrstna posebnost. Naslednja posebnost je še, da načrtovanje na regionalnih ravneh pri vseh akterjih ni zavezujoče. Na svojstven način gre za »dvojnost« v sistemski zakonodaji, ki kljub temu, da nalaga medsebojno usklajenost pri pripravi temeljnih razvojnih programskih dokumentov, na izvajalski ravni povzroča veliko zmede. Dvojnost je odveč, če bi predhodno razjasnili pojmovne dileme glede »regionalnega«, »prostorskega« in »razvojnega« načrtovanja. Po avtorjevem mnenju razvojno načrtovanje (katerega ključna naloga je povezana z vplivom na strukturne spremembe in sektorske politike kot delov narodnega gospodarstva ...) pomeni »nadrejeni« sistem za prostorsko načrtovanje (ki pomeni predvsem načrtovanje optimalne rabe tal in organizacije (razmeščanja) različnih dejavnosti v pokrajini ...). Pri vseh treh najpogostejše uporabljenih pojmihi pa gre vendarle za sožitje in usklajenost delovanja med razvojnimi in za prostor pristojnimi (sektorskimi) politikami, upoštevajoč načela trajnosti in ne le ekonomskih zakonitosti, pri čemer ima prostorsko načrtovanje ključno vlogo pri odločanju o razmestitvi posameznih dejavnosti rabe površin.

Moderni procesi ustvarjajo različne napetosti v pokrajini. Mednje sodijo npr. »nerazčlenjeno« zgoščevanje obmestnih naselij, celo pri stagnaciji števila prebivalcev, nadaljevanje teženj po propadanju mestnih središč, predvsem gosto pozidanih četrti iz konca prejšnjega stoletja, izgubljanje pomena mestnih središč ob hkratni razrasti »nakupovalnih središč« na obrobju mest, »kolebajoč« individualni promet z visokimi obremenitvami in hkratnimi zahtevami javnosti po oblikovanju javnega prometa, ki pa je »neuresničljiv« v krajšem časovnem obdobju, negospodarno trošenje javnih sredstev za neekonomično porabo infrastrukture, naraščajoče regionalne disparitete itd., ki ustvarjajo razvojne spore. Prav zato je v politiki regionalnega razvoja toliko pomembneje vzpostaviti medsebojno primerljiva merila in metode za nadaljnje razvijanje načinov ukrepanja, ki bodo sposobni povezati dolgoročne razvojne možnosti z novimi izzivi. Regionalna politika

je običajno v precepu med kratkoročno naravnanimi individualnimi namerami po spremembi rabe tal, katerih nosilci so bodisi lokalne skupnosti bodisi podjetja in državljani, na eni strani ter zahtevami po uravnoteženem razvoju na drugi. Pravzaprav gre že za staro in še vedno neodgovorjeno dilemo: vrednotenje učinkov v pokrajini med posamičnimi in skupnimi interesi. V vsakem primeru se je treba odločiti, kdaj ima neka raba prostora prednost pred drugo. To je praviloma politična odločitev družbe kot skupnosti vseh porabnikov v prostoru in pri tem mora država nujno posegati na področje delovanja različnih sektorjev, ki jim je s predpisi naložena skrb za upravljanje naravnega in družbenega kapitala oz. so zanj odgovorni: od področij nacionalne in regionalne ekonomije ter vprašanj konkurenčnosti do varstva naravnih virov in biotske raznovrstnosti itd. Izhajajoč iz temeljnega cilja trajnostnega razvoja, ki je povezan z zagotavljanjem smotrne rabe sedanjih in prihodnjih generacijam, ima prostorsko načrtovanje izjemno pomembno usklajevalno vlogo. Sodobna načela načrtovanja zato zahtevajo ustrezno usklajenost, ki kaže na njegovo »nadrejenost«, povezano z nujnostjo medsebojne usklajenosti sektorskih programov. Presečna vloga načrtovanja je v močno centraliziranem sistemu, ki ga je v Sloveniji vzpostavila izvršilna oblast, zato odločilnega pomena. Stopnja razvitosti v družbenem in gospodarskem okolju bistveno vplivata na postopke in oblikovanje instrumentov.

3. USTVARJANJE SOZVOČJA MED REGIONALNIM NAČRTOVANJEM IN DRUŽBENIM RAZVOJEM

Potrebe po preobrazbi obstoječe rabe prostora se s časom, posebej v hitro spreminjajočih se družbenih razmerah, menjajo zaradi ekonomskih pogojev in z njimi pogojenih različnih interesov. Zato je samoumevno, da se mora regionalno načrtovanje tem pogojem prilagajati in odločati, katera načela in kateri cilji bodo v teh pogojih prednostni. Prvi zasuk v paradigmi načel regionalnega načrtovanja se je v bližnji preteklosti zgodil v 80. letih prejšnjega stoletja, ko so pomen začela pridobivati okoljsko-ekološka načela urejanja prostora. Pozneje so se metode v praksi še izpopolnjevale in ob prelomu stoletja je začel veljati vsem znani in še vedno aktualni »trikotnik« obnašanja v pokrajini (ESDP, 1999), katerega načela družbenega usmerjanja temeljijo na medsebojno usklajeni povezanosti treh pglavitnih ciljev, ki izhajajo iz ekonomskega, ekološkega in družbenega razvoja (angl. *sustainable development*). Noben od operativnih ciljev ne sme prevladovati nad drugima. »Razvoj« lahko pomeni prevlado ekonomskih zakonitosti, zgolj »uravnoteženost« lahko povzroča preveliko odvisnost šibkih območij in izgubo moči razvitih centrov, zgolj »zaščita« pa pomeni nevarnost stagnacije. Ta načela so kmalu zatem povzeli in konkretizirali vsi sodobni razvojni dokumenti v državah EU, tudi v Sloveniji.

Ekonomska (razvojna) razsežnost načrtovanja se zavzema za gospodarsko in funkcijsko raznolikost območij za zagotavljanje ustreznih (nad)regionalnih prometnih povezav, graditev potrebne tehnične in gospodarske infrastrukture ter zagotavljanje zanimivih proizvodnih površin. Socialna se zavzema za zagotavljanje ustreznih bivanjskih površin za vse plasti prebivalstva, temeljne oskrbe in preskrbe z blagom in služnostnimi dejavnostmi ter ponudbe z izobraževalno, socialno, kulturno in tehnično infrastrukturo. Prostorska/ekološka (varovalna) pa se v nasprotju z gornjima dvema razsežnostma zavzema za ohranitev naravnih virov, kar pomeni zmanjšanje pritiskov na nove spremembe namembnosti površin (kvantitativno varstvo prostih površin), ohranjanje strnjenih zelenih površin (strukturno varstvo prostih površin), zmanjšanje porabe energije in emisij, ki nastajajo zaradi prometa, ter izmenjevalnih blagovnih procesov.

Med različnimi izhodišči, ki utemeljujejo paradigmo endogenega razvoja, so najmanj tri: najprej gre za vsebinsko naravnost k proučitvi regionalnih in človeških virov. Drug pomemben element regionalne politike izhaja iz prostorske selektivnosti učinkov urbanega razvoja in hierarhije – omrežja naselij. Tretji razlog pa je povezan s pojmom skladnega in policentrično zasnovanega razvoja. Poleg tega gre še za odločujoče spremembe v svetovnih ekonomskih dogajanjih, ki so učinkovitost tradicionalnih sredstev regionalne politike močno zmanjšale. Vpliv mednarodnih strukturnih sprememb in regionalnih kriz na konjunkturo nacionalnih gospodarstev je postal tolikšen, da se je vpliv tradicionalnih ukrepov regionalne politike zmanjšal predvsem zato, ker inovativno in v informacijsko družbo usmerjeno gospodarstvo zahteva mobilizacijo v kapitalsko občutno zahtevnejše strategije. Te pa se običajno kanalizirajo v območjih z dinamičnim razvojem. Zato modeli sistemov uravnoteženega razvoja temeljijo na proučitvi naravnih in človeških virov, večfunkcionalnosti prostora ter interakcijah med gospodarskimi integracijami in regionalnim razvojem.

Strukturna prilagajanja, povečana produktivnost in globalizacija imajo zlasti učinke v prostoru, ki se odražajo tako, da se poraba prostora za (klasične) proizvodne dejavnosti zmanjšuje. Povečuje pa se spremenjena raba površin, predvsem v osrednjih, gospodarsko močnih in prometno (infrastrukturno) tehnično zaključenih in zaokroženih območjih. Pretežni del novoustanovljenih podjetij se namreč oblikuje tam, kjer so ugodni pogoji za nastanek prožnih proizvodenj. Zato je še naprej pričakovati povečano povpraševanje po dodatnih površinah v že oblikovanih in nastajajočih mestnih regijah in ob prometnih koridorjih (križiščih), kjer je praviloma tudi ustrezno kvalificirana delovna sila. V teh območjih je torej pričakovati največ spornih situacij med načeli regionalnega načrtovanja, zahtevami gospodarstva in javnostjo. Zaostrovanja je pričakovati zlasti na tistih območjih, ki so posebej »na udaru«, ta pa so praviloma

v ekološko občutljivih dolinskih, kotlinskih in ravninskih območjih, kjer bo hkrati treba zaustaviti tudi razpršeno širjenje stanovanjskih (naselbinskih) površin in poiskati »rezervne« površine znotraj že obstoječih naselbinskih območij. Empirična opazovanja strukturnih sprememb v gospodarstvu nas opozarjajo tudi na povečan obseg nesoglasij pri zagotavljanju novih gradbenih območij za proizvodne površine. Izkušnje kažejo, da bo prihajalo tudi do sporov med posameznimi obrati znotraj obstoječih proizvodnih con, ker se nekateri proizvodni obrati v (pretežno) razvrednotenem okolju ne morejo ustrezno razvijati in zahtevajo nove površine zunaj naselij – na odprtih površinah. Posplošeno povedano, tudi v naslednjih letih – čeprav je za daljše časovno obdobje vedno težje ocenjevati gospodarski razvoj in njegove vplive na prostor – se bodo nasprotja še poglobljala. Neodgovorjena so tudi vprašanja o drobnih regionalnih razlikah, ki jih bo v prostorskih strukturah razvojnih žarišč povzročila spodbujena gospodarska dinamika.

Regionalno načrtovanje je v preteklih desetletjih izoblikovalo nekatera ključna področja svojih spoznanj. Z njimi so usmeritve, instrumenti in ukrepi osredotočeni na tri ključna področja: usmerjanje razvoja omrežja urbanega sistema in s tem na usmerjanje poselitvenih struktur, načrtovanje smotrne namenske rabe površja z okoljsko vgrajenimi sestavinami trajnostnega razvoja ter na načrtovanje prometne in gospodarske infrastrukture. Vendar se z naraščajočo internacionalizacijo načrtovanje na začetku 21. stoletja pomembno spreminja. V ospredje stopajo projektna naravnost, novi kooperacijski in moderacijski modeli, povezani z vprašanji, kako razvojne cilje dejansko prenesti v pokrajino. Z novimi instrumenti je mogoče relativno abstraktno zasnovane cilje, zapisane v razvojnih dokumentih in strategijah, konkretizirati, razvojna hotenja nosilcev pa natančneje določiti in z okoljsko uravnoteženega vidika tudi soglasno umestiti v prostor. Visoka stopnja konkretizacije zahteva podrobnejše informacije in boljšo obveščenost prizadetih. Merilo uspešnosti je odvisno od stopnje prenosa v prakso in prav zato se zdi, da so pripomočki za načrtovanje, kakor npr. »urbano/regionalno upravljanje« in/ali »urbani/regionalni marketing«, ustrezni instrumenti za uresničevanje ciljev regionalnega razvoja (več o tem v: Ravbar, 2005).

Pri opazovalcih se vzbuja vtis, da sta – z vidika učinkovitosti – na samem prostorsko-načrtovalskem področju dve nasprotujoči si stremljenji. Na eni strani so priporočila in usmeritve na evropski in državnih ravneh (npr. ESDP, 1999, in/ali SPRS, 2004), ki zagovarjajo harmoničen razvoj, na drugi strani pa je pri odločanju o strateških odločitvah težjiše prepuščeno tudi drobnim lokalnim skupnostim in/ali še vedno neformaliziranim (ohlapnim) regionalnim združenjem, ki so pristojna za pripravo in izvajanje razvojnih programov. Tako se pobude za spremembe rabe površin s pravno-

upravljskega vidika prenašajo na najnižjo raven, pri čemer imajo lokalne skupnosti veliko moč odločanja.

Spremenjeni okvirni pogoji zato zahtevajo tehten premislek o modernizaciji regionalnega načrtovanja v Sloveniji, ki je na operativni ravni povezano z uresničevanjem sprejetih razvojnih strategij (SRRS, 2001, SPRS, 2004, SRS, 2005). Na spremenjene izzive se je tudi v Sloveniji, tako kakor v drugih državah EU, treba odzvati z oblikovanjem novih scenarijev in tako prispevati k usmerjanju (zelenega) razvoja prostorskih struktur (Ravbar, 2005). Sistem urejanja prostora je sicer zasnovan hierarhično in načrtovalska praksa omogoča odločanje po dogovoru ob pogoju, da se upoštevajo prednostni cilji nadrejenega dokumenta. Hkrati pa dopušča tudi dovolj maneverskega prostora za odločanje o lastnem (lokalnem – regionalnem) razvoju. Pomembno dejstvo pa je, da Slovenija zaradi razdrobljenosti lokalnih interesov ne izkorišča možnosti, ki jih ponujajo npr. regionalni razvojni koncepti, medobčinsko sodelovanje, partnerska omrežja mest itd., saj ti sistemi, kakršne poznajo moderne metodologije načrtovanja, pri nas še niso zaživel, vendar so za konkretizacijo, prenos in evalvacijo trajnostnega razvoja neizogibni. Sodobne metode pospeševanja privlačnosti območij so povezane z iskanjem endogenih faktorjev in/ali spodbujanjem ustvarjalnega okolja oz. z oblikovanjem t. i. »učelih se regij«, ki jih spremljajo tudi nove pojmovne interpretacije, kot so npr. regionalni menedžment, regionalni (urbani) marketing, procesna moderacija, komunikacijsko in medijsko načrtovanje, kooperativno razvojno pospeševanje ipd., ter odpirajo popolnoma nov spekter načrtovalskih postopkov tako na teoretski kot empirični ravni. In prav na tem torišču se odpirajo možnosti za preseganje normativnih ovir. Regionalni menedžment v tem primeru kot vmesna – intermediarna – stopnja igra v participativnih procesih ključno – posredniško – vlogo med prostorskim/regionalnim načrtovanjem, (podjetniškim) menedžmentom in pospeševanjem regionalnega razvoja.

Rezultat razslojevanja družbe je postopno, sicer (pre)počasno preoblikovanje državnih institucij v ustanove s sposobnostjo uveljavljanja razvojnih zamisli. Le-te se deloma preusmerjajo s politične ravni na področje korporativizma, interesnih združenj in/ali nevladnih organizacij. Navkljub zajetni in skrbno načrtovani hierarhični organiziranosti prizadevanj za enotno usmerjanje skladnega regionalnega razvoja država ni (več edini) porok za dejansko uresničevanje zastavljenih ciljev. Postmoderni mehanizmi javnih institucij so, nasprotno, prav tako kakor celotna družba sestavljeni iz obilice avtonomnih interesov, ki z lastnimi interesi kot akterji soustvarjajo razvojno-politično areno. Kdor želi sodelovati pri sooblikovanju razvojnih prizadevanj, mora sprejeti pravila igre, posebej na področju komuniciranja z javnostjo. Prav tako mora

imeti prilagodljive razvojne programe, ki jih je ob sodelovanju z razvojnimi koalicijami treba uskladiti tudi z drugimi sodelujočimi akterji.

Spremenjena paradigma pri načrtovanju prostorskega razvoja v novih pogojih naj ne bi bila vprašljiva, čeprav jo nekateri kritiki razumejo tudi kot strateški odmik od tradicionalnih načinov usmerjanja prostorskega razvoja. Prostorsko načrtovanje je strokovno opravilo, ki ga sestavljajo strokovnoraziskovalni proces (eksploracija), strokovno vrednotenje (evalvacija) in aplikacija predlaganih strokovnih rešitev (prenos). Skladno s sodobnim razumevanjem postopkov v prostorskem načrtovanju se načini komuniciranja z javnostjo o možnih posegih v prostor delijo na: informiranje, participacijo, koordinacijo in kooperacijo. Ker ima komuniciranje pomembno posredovalno vlogo, je zato lahko tudi sinonim in skupni pojem za različne dejavnosti v načrtovalskem procesu, še posebej na lokalni in regionalni ravni. V teoretski koncepciji komuniciranja v prostorskem načrtovanju sodelujejo najmanj trije dejavniki: prostorska stvarnost (prostorske strukture), strokovnoraziskovalna in politična sfera (institucije) ter posamezniki (akterji). Právšnja mera »strokovne« in »postopkovne« ustvarjalnosti sproži v javnosti mobilizacijo osebnih in javnih zmogljivosti. Tako si stojijo nasproti: strokovno neoporečna dognanja z nakazovanjem rešitev in posredovanje le-teh. Eno brez drugega je neučinkovito ali drugače povedano: sporazumevanje v prostorskem načrtovanju ni vse, toda brez komuniciranja z javnostjo ni uspešnega prostorskega načrtovanja. V tem pogledu je nova naravnost ne le upravičena, ampak nujna.

Literatura in viri

ESDP, 1999. <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf>, 3.4. 2009.

Ravbar, M. (2005). Pogledi na usmerjanje trajnostnega naselbinskega razvoja: težnje, razumevanje in urbani menedžment kot instrument usmerjanja poselitve. Ljubljana: IB-revija, letnik XXXIX (2005), št. 4, str. 4–15.

Ravbar, M. (2005). Regionalni management – izziv in preizkusni kamen za politiko regionalnega planiranja. Dela 24, str. 61–75.

Ravbar, M. (2007). Prostorsko planiranje – čemu? = Spatial planning - what for?. Ljubljana: Geod. vestn., letn. 51, št. 2, str. 233–245.

Strategija regionalnega razvoja 2001. <<http://www.rra-posavje.si/files/File/strategija%20reg.%20razvoja.pdf>>, 31. 3. 2009.

Strategija prostorskega razvoja 2004. <[\[pososki-rc.si/sites/www/files/SPRS_260104_celota.pdf\]\(http://pososki-rc.si/sites/www/files/SPRS_260104_celota.pdf\)>, 1. 10. 2016.](http://www.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Strategija razvoja 2014–2020. <http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf>, 30. 9. 2016.